

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده معماری و شهرسازی
گروه شهرسازی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

بررسی روند رشد و گسترش کالبدی شهر ارومیه با تاکید بر پدیده پراکنده‌رویی شهری

استاد راهنما:

آقای دکتر محمد مسعود

استاد مشاور:

آقای مهندس قادر احمدی

پژوهشگر:

سپیده هوشمندفر

بهمن ماه ۱۳۸۹

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده معماری و شهرسازی
گروه شهرسازی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
خانم سپیده هوشمندفر با عنوان:

بررسی روند رشد و گسترش کالبدی شهر ارومیه با تاکید بر پدیده پراکنده‌رویی شهری

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه‌ی کارشناسی ارشد که در تاریخ / / ۸۹ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره درجه به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه آقای دکتر	با مرتبه علمی	امضا
۲- استاد مشاور پایان نامه آقای دکتر	با مرتبه علمی	امضا
۳- استاد داور داخل گروه آقای دکتر		با مرتبه علمی
۴- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر		با مرتبه علمی

مهر و امضای مدیر گروه

اظهارنامه‌ی دانشجو

اینجانب سپیده هوشمندفر دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای گروه شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان به شماره‌ی دانشجویی ۸۷۱۱۴۰۲۲۰۵ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان‌نامه با عنوان "بررسی روند رشد و گسترش کالبدی شهر ارومیه با تاکید بر پدیده پراکنده‌رویی شهری" توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. همچنین گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان‌نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان‌نامه چارچوب مصوب دانشگاه را به طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو :

تاریخ :

تقدیم به:

پدرو مادر عزیزم
که وجودشان بزرگترین سرمایه زندگی من است

و

آنانکه

بیچ وقت، بیچ کس، بیچ چیز تقدیمشان

نمی کند.

سپاسگزاری:

حمد و سپاس بی‌قیاس خدای سبحان را که مدد نمود تا بار دیگر گامی تازه در راه کسب علم و معرفت بردارم.

بر خود لازم می‌دانم از اساتید محترم گروه شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان که زحمات زیادی را در طول دوره آموزشی‌ام متقبل شدند، بالاخص آقای دکتر **محمد مسعود** که با سعه صدر راهنمایی این پژوهش را برعهده داشته‌اند تقدیر و تشکر نمایم. همچنین از آقای مهندس **قادر احمدی**، استاد مشاور این پایان نامه که بسیار از دانش ایشان در نگارش این رساله سود بردم سپاسگزاری می‌نمایم.

جا دارد از تمامی مسئولین محترمی که به نحوی در جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز بنده را یاری نمودند نهایت سپاس و تقدیر را داشته باشم و از تمام دوستانی که در به سرانجام رسیدن این پژوهش مرا همراهی نمودند قدردانی نمایم.

چکیده:

روند رشد و گسترش شهرها همواره مورد توجه صاحبانظران مختلف بوده و چاره‌جویی برای حل مشکلات شهری منجر به ارائه نظریاتی در باب رشد و توسعه شهرها شده است. در این میان شناخت روندهای موثر در شکل‌گیری و گسترش شهرها می‌تواند در اتخاذ تصمیم‌های مناسب برای آینده آنها کمک شایانی نماید. پراکنده‌رویی شهری یکی از اشکال رشد شهر می‌باشد که از نیمه دوم قرن بیستم وارد ادبیات شهرسازی شده و امروزه به عنوان یکی از محوری‌ترین بحث‌ها در سراسر جهان مطرح است. بسیاری این پدیده را با گسترش کم‌تراکم و جسته و گریخته شهر که به لحاظ خدماتی متکی به مرکز شهر بوده و استفاده از اتومبیل شخصی رایج‌ترین نوع دسترسی آن است، می‌شناسند و بر تبعات منفی آن اتفاق نظر دارند. این پدیده در اثر برهم کنش عوامل متعددی ظاهر می‌گردد و یکی از راهکارهای مدیریت، کنترل و کاهش اثرات منفی آن، شناسایی همین عوامل اثرگذار در بروز پدیده پراکنده‌رویی در شهرهاست. شهر ارومیه از جمله شهرهای کشور است که در سالهای اخیر علاوه بر رشد فزاینده جمعیت با گسترش کالبدی بالایی نیز مواجه بوده است. به طوری که شتاب رشد شهر از شتاب افزایش جمعیت آن پیشی گرفته و در نتیجه شهر با تراکم کم و به صورت جسته و گریخته، رشد یافته و زمینهای ناخالص بسیاری در پهنه شهری به جا مانده است. از این رو می‌توان نشانه‌هایی از بروز پدیده پراکنده‌رویی را در شهر شاهد بود. به منظور اندازه‌گیری این پدیده، شهر ارومیه به ۳۹ ناحیه شهری تقسیم‌بندی شده و شاخص‌های پراکنده‌رویی با استفاده از تلفیق نظریات مختلف در اندازه‌گیری این پدیده برای این نواحی محاسبه شده‌اند. از تکنیک تحلیل عاملی برای تقلیل شاخصها به عوامل اثرگذار در پراکنده‌رویی شهر ارومیه استفاده شده و نتایج آن حاکی از اثرگذاری چهار عامل گسترش جسته و گریخته، تراکم، اختلاط کاربری‌ها و تاکید بر دسترسی سواره در میزان پراکنده‌رویی نواحی مختلف شهر است. از برآیند نتایج این عوامل شاخص یکپارچه پراکنده‌رویی به دست آمده که بر اساس آن نواحی مرکزی و شمالی شهر کمترین میزان پراکنده‌رویی و نواحی شرق، جنوب، غرب و شمال غربی شهر بیشترین میزان پراکنده‌رویی را دارا می‌باشند. علاوه بر این با مقایسه پراکنده‌رویی با روند گسترش و سازمان کالبدی شهر می‌توان به این نتیجه رسید که احداث شهرکهای تعاونی در اطراف شهر و ادغام روستاهای بزرگ و کوچک در شهر از جمله مهمترین دلایل بروز پراکنده‌رویی در شهر ارومیه بوده‌اند.

کلیدواژه ها: گسترش کالبدی، پراکنده‌رویی شهری، اندازه‌گیری پراکنده‌رویی، ارومیه، تحلیل عاملی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۲-۱-۱-۱	مقدمه	۲
۳-۱-۲-۱	بیان مساله پژوهش	۳
۴-۱-۳-۱	اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش	۴
۶-۱-۴-۱	اهداف پژوهش	۶
۶-۱-۵-۱	چارچوب نظری پژوهش	۶
۸-۱-۶-۱	روش پژوهش	۸
۸-۱-۷-۱	پیشینه پژوهش	۸
۱۰-۱-۸-۱	پرسشهای پژوهش	۱۰
۱۰-۱-۹-۱	فرضیه‌های پژوهش	۱۰
۱۰-۱-۱۰-۱	قلمرو مکانی پژوهش	۱۰
۱۱-۱-۱۱-۱	قلمرو زمانی پژوهش	۱۱
۱۱-۱-۱۲-۱	روش گردآوری داده‌ها	۱۱
۱۲-۱-۱۳-۱	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها	۱۲
۱۳-۱-۱۴-۱	محدودیت‌های پژوهش	۱۳
۱۴-۱-۱۵-۱	کاربرد نتایج پژوهش	۱۴
۱۴-۱-۱۶-۱	شرح واژه‌ها و اصطلاحات به کار رفته در پژوهش	۱۴

فصل دوم: مبانی نظری و ادبیات پژوهش

۱۸-۱-۲-۱	بررسی عوامل موثر در گسترش شهرها	۱۸
۱۹-۱-۲-۱-۱	عوامل طبیعی	۱۹
۲۰-۱-۲-۲-۱	عوامل اجتماعی	۲۰
۲۱-۱-۲-۳-۱	عوامل اقتصادی	۲۱
۲۲-۱-۲-۴-۱	عوامل سیاسی و نقش دولت‌ها در گسترش شهر	۲۲
۲۳-۱-۲-۲-۲	نظریه‌های ساخت، شکل و گسترش شهرها	۲۳
۲۳-۱-۲-۲-۱	نظریه‌های ساخت شهر	۲۳

۲۴	۱-۱-۲-۲	ساخت دواير متحدالمركز
۲۵	۲-۱-۲-۲	ساخت قطاعى شهر
۲۵	۳-۱-۲-۲	ساخت چند هسته‌اى
۲۶	۴-۱-۲-۲	ساخت درونگرا
۲۶	۵-۱-۲-۲	ساخت عمومى شهرها
۲۸	۶-۱-۲-۲	ساخت طبيعى شهرها
۲۸	۷-۱-۲-۲	ساخت خطى
۲۹	۲-۲-۲	نظريه‌هاى بهينه‌سازى شكل و گسترش شهر
۲۹	۱-۲-۲-۲	شكل شهر ستاره‌اى
۳۰	۲-۲-۲-۲	شكل شهر اقمارى
۳۱	۳-۲-۲-۲	شكل شهر خطى
۳۱	۴-۲-۲-۲	شكل شهر گسترده
۳۱	۵-۲-۲-۲	شكل شهر شطرنجى
۳۲	۶-۲-۲-۲	شكل شهر حلقه‌اى
۳۲	۷-۲-۲-۲	الگوى شهر متمرکز
۳۳	۸-۲-۲-۲	الگوى شبكه محورى باروك
۳۴	۹-۲-۲-۲	طرح توسعه عمودى
۳۴	۱۰-۲-۲-۲	طرح واحدهاى همسايگى
۳۶	۱۱-۲-۲-۲	طرح بلوكهاى بزرگ مسكونى
۳۶	۱۲-۲-۲-۲	طرح شهر پهن‌دشتى
۳۶	۱۳-۲-۲-۲	نظريه شهرهاى نامتمرکز
۳۷	۱۴-۲-۲-۲	نظريه شهر پراكنده
۳۸	۱۵-۲-۲-۲	طرح شهر حاشيه‌اى
۳۸	۳-۲	مفاهيم، انگاره‌ها و رويكردهاى اخير رشد و توسعه شهرى
۳۸	۱-۳-۲	حومه‌نشینی
۴۰	۲-۳-۲	پراكنده‌روى شهرى
۴۰	۱-۲-۳-۲	تعريف و مفهوم
۴۲	۲-۲-۳-۲	مختصرى از تاريخچه پراكنده‌روى شهرى
۴۴	۳-۲-۳-۲	علل پراكنده‌روى شهرى

۴۷.....	۴-۲-۳-۲- علق مخالفت با پدیده پراکنده‌رویی شهری
۴۹.....	۵-۲-۳-۲- دیدگاه موافقان با پراکنده‌رویی شهری
۵۱.....	۳-۳-۲- توسعه پایدار
۵۱.....	۱-۳-۳-۲- تاریخچه و مفهوم توسعه پایدار
۵۳.....	۲-۳-۳-۲- توسعه پایدار شهری
۵۵.....	۳-۳-۳-۲- شهر فشرده
۵۶.....	۴-۳-۲- شهرسازی جدید
۵۶.....	۱-۴-۳-۲- واحد همسایگی نو- سنتی
۵۷.....	۲-۴-۳-۲- توسعه حمل و نقل محور
۵۸.....	۵-۳-۲- توسعه حفاظتی
۵۹.....	۶-۳-۲- توسعه میان‌افزا
۶۰.....	۷-۳-۲- رشد هوشمند
۶۱.....	۴-۲- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل سوم: بررسی میزان پراکنده‌رویی و اندازه‌گیری آن

۶۳.....	۱-۳- ابعاد پراکنده‌رویی
۶۴.....	۱-۱-۳- ویژگی‌های اجتماعی
۶۴.....	۲-۱-۳- زیبایی شناسی
۶۴.....	۳-۱-۳- تراکم
۶۵.....	۴-۱-۳- پیوستگی
۶۶.....	۵-۱-۳- دسترسی
۶۷.....	۶-۱-۳- تمرکز
۶۷.....	۷-۱-۳- خوشه بندی
۶۷.....	۸-۱-۳- مرکزیت
۶۸.....	۹-۱-۳- اختلاط کاربریها
۶۸.....	۱۰-۱-۳- مجاورت
۶۹.....	۱۱-۱-۳- هسته‌ای بودن
۶۹.....	۱۲-۱-۳- پویایی
۷۰.....	۲-۳- روشهای اندازه‌گیری پراکنده‌رویی شهری

۷۰.....	۳-۲-۱- گروه سیرا.....
۷۰.....	۳-۲-۲- داونز.....
۷۱.....	۳-۲-۳- بارچل.....
۷۲.....	۳-۲-۴- گالستر و همکاران.....
۷۲.....	۳-۲-۵- اوینگ و همکاران.....
۷۴.....	۳-۲-۶- کاتسینگر و همکاران.....
۷۶.....	۳-۲-۷- انگل و همکاران.....
۷۷.....	۳-۲-۸- فرنکل و اشکنازی.....
۷۹.....	۳-۲-۹- تورنس.....
۸۱.....	۳-۳- جمع بندی و نتیجه گیری.....

فصل چهارم: شناخت شهر ارومیه و مطالعات پایه

۸۵.....	۴-۱- موقعیت جغرافیایی.....
۸۶.....	۴-۲- ویژگی‌های طبیعی.....
۸۶.....	۴-۲-۱- توپوگرافی.....
۸۶.....	۴-۲-۲- زمین شناسی.....
۸۷.....	۴-۲-۳- زلزله.....
۸۹.....	۴-۲-۴- اقلیم و آب‌وهوا.....
۹۰.....	۴-۲-۵- پوشش گیاهی.....
۹۰.....	۴-۳- ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی.....
۹۲.....	۴-۳-۱- اقوام، زبان و مذهب.....
۹۲.....	۴-۳-۲- تغییرات جمعیتی شهر.....
۹۳.....	۴-۳-۳- ویژگی‌های سنی و جنسی جمعیت.....
۹۴.....	۴-۳-۴- وضعیت مهاجرت در شهر.....
۹۴.....	۴-۴- تصویر عمومی اقتصاد و قشر بندی اقتصادی جمعیت شهر ارومیه.....
۹۵.....	۴-۵- ویژگی‌های کالبدی- فضایی شهر.....
۹۵.....	۴-۵-۱- محدوده و منطقه‌های شهر.....
۹۵.....	۴-۵-۲- نحوه استفاده از اراضی.....
۱۰۱.....	۴-۵-۳- شبکه ارتباطی و دسترسی شهر.....

- ۱۰۴-۶-۴ بررسی روند رشد و گسترش کالبدی شهر در ادوار تاریخی..... ۱۰۴
- ۱۰۴-۶-۴-۱ سابقه تاریخی شهر ارومیه..... ۱۰۴
- ۱۰۵-۶-۴-۲ روند گسترش شهر از دوران اسلامی تا پایان دوره قاجاریه..... ۱۰۵
- ۱۰۷-۶-۴-۳ گسترش شهر از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۱۲ هجری شمسی..... ۱۰۷
- ۱۰۹-۶-۴-۴ گسترش شهر از سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۳۹ هجری شمسی..... ۱۰۹
- ۱۰۹-۶-۴-۵ گسترش شهر از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۵۷ هجری شمسی..... ۱۰۹
- ۱۱۲-۶-۴-۶ گسترش شهر از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۶ هجری شمسی..... ۱۱۲
- ۱۱۲-۶-۴-۷ گسترش شهر از سال ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۵ هجری شمسی..... ۱۱۲
- ۱۱۲-۶-۴-۸ گسترش شهر از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ هجری شمسی..... ۱۱۲
- ۱۱۳-۶-۴-۷ نقش شرکت‌های تعاونی مسکن و مصوبات کمیسیون ماده ۵ در روند گسترش کالبدی شهر..... ۱۱۳
- ۱۱۵-۶-۴-۸ سازمان کالبدی شهر ارومیه..... ۱۱۵
- ۱۱۹-۶-۴-۹ جایگاه شهر ارومیه در اسناد فرادست..... ۱۱۹
- ۱۱۹-۶-۴-۱ مطالعات آمایش سرزمین..... ۱۱۹
- ۱۱۹-۶-۴-۲ طرح کالبدی ملی ایران..... ۱۱۹
- ۱۲۰-۶-۴-۳ سند ملی توسعه استان آذربایجان غربی..... ۱۲۰
- ۱۲۰-۶-۴-۱۰ طرح‌های مصوب شهر ارومیه..... ۱۲۰
- ۱۲۰-۶-۴-۱-۱۰ طرح جامع ۱۳۶۸..... ۱۲۰
- ۱۲۲-۶-۴-۲-۱۰ طرح تفصیلی ۱۳۷۳..... ۱۲۲
- ۱۲۴-۶-۴-۱۱ امکانات و محدودیت‌های توسعه فیزیکی شهر ارومیه..... ۱۲۴
- ۱۲۴-۶-۴-۱-۱۱ موانع و محدودیت‌های توسعه شهر..... ۱۲۴
- ۱۲۵-۶-۴-۲-۱۱ امکانات و قابلیت‌های توسعه شهر..... ۱۲۵
- ۱۲۵-۶-۴-۱۲ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۱۲۵

فصل پنجم: تحلیل، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

- ۱۲۷-۵-۱ تحلیل روند رشد و گسترش کالبدی شهر..... ۱۲۷
- ۱۳۲-۵-۲ تحلیل ساختار و فرم گسترش فضایی شهر..... ۱۳۲
- ۱۳۴-۵-۳ بررسی و اندازه‌گیری پدیده پراکنده‌رویی در شهر ارومیه..... ۱۳۴
- ۱۳۵-۵-۳-۱ روش تحلیل عاملی..... ۱۳۵
- ۱۳۷-۵-۳-۲ تدقیق محدوده مطالعاتی..... ۱۳۷

- ۳-۳-۵- معرفی شاخصهای پراکنده‌رویی شهر ارومیه ۱۳۷
- ۴-۳-۵- به کارگیری تحلیل عاملی ۱۳۷
- ۵-۳-۵- تحلیل فضایی عوامل پراکنده‌رویی ۱۵۷
- ۱-۵-۳-۵- میزان گسترش جسته و گریخته ۱۵۶
- ۲-۵-۳-۵- تراکم ۱۵۸
- ۳-۵-۳-۵- اختلاط کاربریها ۱۶۰
- ۴-۵-۳-۵- تاکید بر دسترسی سواره ۱۶۲
- ۶-۳-۵- شاخص یکپارچه پراکنده‌رویی ۱۶۴
- ۴-۵- مروری کلی بر فصول ۱-۵ و یافته‌های تحقیق ۱۶۷
- ۵-۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۷۰
- ۵-۵- راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش اثرات پدیده پراکنده‌رویی در شهر ارومیه ۱۷۱
- منابع و مآخذ ۱۷۵

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۶۵.....	جدول (۳ - ۱) : انواع سطوح اندازه‌گیری تراکم
۷۳.....	جدول (۳ - ۲) : عوامل و شاخصهای معرفی شده "اوپننگ و همکاران" برای اندازه‌گیری پراکنده‌رویی
۷۵.....	جدول (۳ - ۳) : ابعاد و شاخصهای به کار رفته توسط کاتسینگر و دیگران
۷۸.....	جدول (۳ - ۴) : شاخصهای پراکنده‌رویی به کار گرفته شده توسط فرنکل و اشکنازی
۸۰.....	جدول (۳ - ۵) : شاخصهای تورنس برای اندازه‌گیری پراکنده‌رویی شهری
۸۱.....	جدول (۳ - ۶) : ابعاد پراکنده‌رویی شهری از دیدگاه‌های مختلف
۸۲.....	جدول (۳ - ۷) : روش مطالعه پژوهشگران مختلف در ارتباط با اندازه‌گیری پراکنده‌رویی شهری
۹۳.....	جدول (۴ - ۱) : جمعیت شهر در سالهای ۱۳۳۵-۱۳۸۵
۹۷.....	جدول (۴ - ۲) : مشخصات انواع کاربریها در سطح شهر ارومیه
۱۱۳.....	جدول (۴ - ۳) : مشخصات تعاونیهای مسکن شهر ارومیه
۱۳۰.....	جدول (۵ - ۱) : شاخصهای کالبدی شهر در دوره ۸۵-۱۳۶۵
۱۳۱.....	جدول (۵ - ۲) : تحولات ساختاری شهر در دوران معاصر
۱۴۱.....	جدول (۵ - ۳) : شاخصهای مورد استفاده در تحلیل و اندازه‌گیری پراکنده‌رویی شهر ارومیه
۱۴۸.....	جدول (۵ - ۴) : اسامی اختصاری شاخصها به عنوان نشانگر در تحلیل عاملی
۱۴۹.....	جدول (۵ - ۵) : ماتریس داده‌ها
۱۵۰.....	جدول (۵ - ۶) : میزان واریانس بارگذاری شده در عوامل
۱۵۲.....	جدول (۵ - ۷) : ماتریس عوامل و شاخصهای بارگذاری شده پس از چرخش
۱۵۳.....	جدول (۵ - ۸) : شاخصهای بارگذاری شده در عامل اول (جسته و گریختگی)
۱۵۳.....	جدول (۵ - ۹) : شاخصهای بارگذاری شده در عامل دوم (تراکم)
۱۵۴.....	جدول (۵ - ۱۰) : شاخصهای بارگذاری شده در عامل سوم (اختلاط کاربریها)
۱۵۴.....	جدول (۵ - ۱۱) : شاخصهای بارگذاری شده در عامل چهارم (تاکید بر دسترسی سواره)
۱۵۵.....	جدول (۵ - ۱۲) : امتیازات عاملی محاسبه شده برای عوامل چهارگانه اثرگذار در پراکنده‌رویی شهر ارومیه
۱۵۶.....	جدول (۵ - ۱۳) : بررسی میزان گسترش جسته و گریخته در سطح شهر ارومیه
۱۵۸.....	جدول (۵ - ۱۴) : بررسی میزان تراکم در سطح شهر ارومیه
۱۶۰.....	جدول (۵ - ۱۵) : بررسی میزان اختلاط کاربریها در سطح شهر ارومیه

جدول (۵ - ۱۶) : بررسی میزان دسترسی سواره در سطح شهر ارومیه ۱۶۴

جدول (۵ - ۱۷) : بررسی میزان پراکنده‌رویی در سطح شهر ارومیه ۱۶۴

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۷	شکل (۱-۱) : فرآیند تحقیق.....
۲۴	شکل (۱-۲) : ساخت دواير متحدالمركز.....
۲۴	شکل (۲-۲) : ساخت قطاعی شهر.....
۲۵	شکل (۳-۲) : ساخت چندهسته‌ای شهر.....
۲۶	شکل (۴-۲) : ساخت شهری درونگرا.....
۲۸	شکل (۵-۲) : شکل شهر ستاره‌ای.....
۲۹	شکل (۶-۲) : شکل شهر اقماری.....
۳۰	شکل (۷-۲) : شکل شهر خطی.....
۳۱	شکل (۸-۲) : شکل شهر گسترده.....
۳۱	شکل (۹-۲) : شهر در شبکه شطرنجی.....
۳۲	شکل (۱۰-۲) : شکل شهر حلقه‌ای.....
۳۳	شکل (۱۱-۲) : شهر در الگوی شبکه محوری باروک.....
۸۵	شکل (۱-۴) : موقعیت شهر و شهرستان ارومیه در استان آذربایجان غربی.....
۱۰۱	شکل (۲-۴) : دسته‌بندی سطح سرویس خیابانهای شهر ارومیه.....
۱۲۴	شکل (۳-۴) : بررسی شماتیک محدودیتهای توسعه شهر.....
۱۲۹	شکل (۱-۵) : آهنگ رشد جمعیت و مساحت.....

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۸۸.....	نقشه (۱-۴) : موقعیت لرزه‌خیزی در منطقه ارومیه
۹۱.....	نقشه (۲-۴) : شهر در بستر طبیعی
۹۸.....	نقشه (۳-۴) : محدوده‌های شهر و مناطق آن
۹۹.....	نقشه (۴-۴) : کاربری اراضی وضع موجود
۱۰۰.....	نقشه (۵-۴) : فضاهای باز و سبز شهر ارومیه و اطراف آن
۱۰۳.....	نقشه (۶-۴) : شبکه ارتباطی در شهر ارومیه
۱۰۶.....	نقشه (۷-۴) : نقشه فرضی حدود شهر ارومیه در اواخر دوره قاجاریه
۱۰۸.....	نقشه (۸-۴) : نقشه شهر در سال ۱۳۱۲ معروف به نقشه رضاخانی
۱۱۰.....	نقشه (۹-۴) : نقشه شهر در سال ۱۳۳۵
۱۱۱.....	نقشه (۱۰-۴) : نقشه شهر ارومیه در سال ۱۳۵۳
۱۱۷.....	نقشه (۱۱-۴) : روند گسترش شهر ارومیه
۱۱۸.....	نقشه (۱۲-۴) : سازمان کالبدی شهر
۱۳۸.....	نقشه (۱-۵) : تقسیم بندی نواحی طرح ساماندهی حمل و نقل و ترافیک ارومیه
۱۳۹.....	نقشه (۲-۵) : نواحی مورد مطالعه
۱۵۷.....	نقشه (۳-۵) : بررسی میزان جسته و گریختگی نواحی شهر ارومیه
۱۵۹.....	نقشه (۴-۵) : توزیع فضایی عامل تراکم در نواحی شهر ارومیه
۱۶۱.....	نقشه (۵-۵) : بررسی کیفیت اختلاط کاربریها در نواحی شهر ارومیه
۱۶۳.....	نقشه (۶-۵) : بررسی عامل تاکید بر دسترسی سواره در نواحی شهر ارومیه
۱۶۵.....	نقشه (۷-۵) : شاخص یکپارچه پراکنده‌رویی

فهرست عکس‌ها

صفحه	عنوان
۴۰.....	عکس (۱-۲) : حومه‌های شهری در کپنهاگ، دانمارک
۴۰.....	عکس (۲-۲) : حومه‌های شهری به صورت حاشیه نشین، کیپ تاون، افریقای جنوبی
۴۱.....	عکس (۳-۲) : حومه‌های شهری در ارتباط با آزادراه‌ها، لس آنجلس، امریکا
۵۰.....	عکس (۴-۲) : نمونه‌هایی از پراکنده‌رویی
۷۷.....	عکس (۱-۳) : نمونه‌ای از پراکنده‌رویی شهرکهای مسکونی در اسرائیل
۱۰۴.....	عکس (۱-۴) : خیابان امام ارومیه (پهلوی سابق)
۱۱۶.....	عکس (۲-۴) : بازار قدیمی ارومیه
۱۱۶.....	عکس (۳-۴) : پارک ساحلی ارومیه
۱۱۶.....	عکس (۴-۴) : شهرک فرشته
۱۱۶.....	عکس (۵-۴) : شهرک تعاونی جهاد و برق
۱۱۶.....	عکس (۶-۴) : ادغام باغات و مزارع در شهر
۱۱۶.....	عکس (۷-۴) : باغات روستای دیگاله

فصل اول

کلیّات تحقیق

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

فهم بهتر و دقیق‌تر از روند رشد و گسترش شهرها و نیز دستیابی به شناختی علمی‌تر از فرآیند توسعه شهری، منوط به در اختیار داشتن اطلاعاتی جامع از این روندهاست. رشد ناموزون، گسترش افقی و پراکنده‌رویی در شهرها از جمله مسائل و مشکلات شهرهای امروزی است. تا چند دهه پیش شهرها را می‌شد در قالب ساخت اولیه آنها بررسی نمود، اما در دهه‌های اخیر با رشد بی‌رویه، شهرها قلمروهای مشخص خود را از دست داده‌اند. این روند رشد فزاینده، همچنین مشکلاتی را برای فرایند برنامه‌ریزی برای آینده شهرها ایجاد کرده است. چراکه وجود زمینهای خالی میان نواحی ساخته شده شهر و پراکندگی سکونتگاه‌های اطراف شهر عملاً جهات توسعه آتی و همچنین تخصیص امکانات و خدمات شهری را با مشکلات جدی مواجه می‌کند.

پراکنده‌رویی در اصل معادل فارسی واژه sprawl در ادبیات انگلیسی شهرسازی است. با اینکه واژگانی چون "پراکندگی"، "توسعه پراکنده" و "پراکنش" نیز در برخی ترجمه‌ها به کار رفته‌اند؛ با اینحال پراکنده‌رویی واژه مناسب‌تری به نظر می‌رسد. چراکه بیان‌کننده یک روند و یک جریان فضایی است. از طرف دیگر واژگان ذکر شده تنها بیان‌کننده یک بعد خاص از پراکنده‌رویی که شامل درجه پیوستگی است می‌باشند و به کارگیری آنها می‌تواند موجب عدم برداشت مناسب از این پدیده باشد. ابعاد مختلف پراکنده‌رویی شهری در فصل سوم به تفصیل بررسی خواهند شد.

شاید منصفانه باشد که بگوییم پدیده پراکنده‌رویی شهری نه تنها در ایران بلکه در اغلب نقاط جهان به طور کامل از نظر علمی، ادراک، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی نشده است. دلایل بسیاری مبنی بر وقوع این پدیده وجود دارند. ویژگی‌هایی که در ادبیات موجود از پراکنده‌رویی شهری بیان می‌شود، اغلب روایی و ذهنی است. اندازه‌گیری‌ها نامنسجم و براساس برخی داده‌های موجود صورت می‌گیرد. برنامه‌ریزان و سیاستگذاران درصدد به کارگیری استراتژی رشد هوشمند هستند بدون اینکه پدیده پراکنده‌رویی به درستی اندازه‌گیری شده باشد. در این مطالعه با در نظر گرفتن مشکلات ذکر شده، به اندازه‌گیری این پدیده در داخل محدوده ملاک عمل شهر ارومیه که شهری در حال رشد و گسترش است، پرداخته می‌شود.